Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 27.09.1975, sp. zn. 5 Cz 27/74, ECLI:CZ:NS:1975:5.CZ.27.1974.1

Číslo: 28/1976

Právní věta: Omezení společné hmotné odpovědnosti jen na některé pracovníky v prodejně obchodní organizace nelze samo o sobě bez přihlédnutí ke konkrétním podmínkám na pracovišti považovat za nesplnění povinnosti zajišťovat pracovníkům pracovní podmínky pro řádné plnění pracovních úkolů (§ 170 odst. 1 zák. práce). Skutečnost, že ředitel organizace státního obchodu vymezil okruh funkcí v organizaci, pro jejichž výkon je nezbytné uzavření písemné dohody o odpovědnosti za schodek na svěřených hodnotách, aniž odpovídajícím způsobem přihlédl ke konkrétním podmínkám v určité prodejně nebo na jiném pracovišti této organizace, může však být důvodem pro částečné nebo úplní zproštění odpovědnosti hmotně odpovědných pracovníků za schodek pro nevytvoření pracovních podmínek zaviněním organizace (§ 176 odst. 2 zák. práce v souvislosti s § 170 ods. 1 zák. práce).

Soud: Nejvyšší soud České soc. rep.

Datum rozhodnutí: 27.09.1975

Spisová značka: 5 Cz 27/74

Číslo rozhodnutí: 28

Číslo sešitu: 9

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Náhrada škody zaměstnancem, Odpovědnost za schodek na svěřených hodnotách, Organizace socialistické

Předpisy: 65/1965 Sb. § 176

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Č. 28/1976 sb. rozh.

Omezení společné hmotné odpovědnosti jen na některé pracovníky v prodejně obchodní organizace nelze samo o sobě bez přihlédnutí ke konkrétním podmínkám na pracovišti považovat za nesplnění povinnosti zajišťovat pracovníkům pracovní podmínky pro řádné plnění pracovních úkolů (§ 170 odst. 1 zák. práce).

Skutečnost, že ředitel organizace státního obchodu vymezil okruh funkcí v organizaci, pro jejichž výkon je nezbytné uzavření písemné dohody o odpovědnosti za schodek na svěřených hodnotách, aniž odpovídajícím způsobem přihlédl ke konkrétním podmínkám v určité prodejně nebo na jiném pracovišti této organizace, může však být důvodem pro částečné nebo úplní zproštění odpovědnosti

hmotně odpovědných pracovníků za schodek pro nevytvoření pracovních podmínek zaviněním organizace (§ 176 odst. 2 zák. práce v souvislosti s § 170 ods. 1 zák. práce).

(Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR z 27. 9. 1975, 5 Cz 27/74)

Žalující obchodní organizace se domáhala vůči žalovaným náhrady schodku, zjištěného v samoobslužné prodejně za inventurní období od 17. 11. 1970 do 9. 6. 1971 v celkové výši 63 651,25 Kčs. V žalobě žalující organizace uváděla, že žalovaní u ní pracovali v prodejně jako hmotně odpovědní pracovníci, a to žalovaný T. N. ve funkci vedoucího prodejny, žalovaný J. T. jako zástupce vedoucího prodejny a žalovaný L. K. jako vedoucí skladu. Na žalovaném L. K. byla požadována podle ustanovení § 182 odst. 2 zák. práce úhrada jen ve výši jeho jednoměsíčního platu 2650 Kčs, zatímco zbytek schodku byl rozvržen na žalovaného T. N. (29 751,45 Kčs) a žalovaného J. T. (31 249,80 Kčs) podle poměru jejich hrubých výdělků.

Všichni žalovaní navrhli zamítnutí žaloby, popřípadě snížení náhrady škody podle ustanovení § 183 zák. práce. Poukazovali na to, že v září 1968 došlo jednostranným rozhodnutím vedení podniku ke zrušení kolektivní hmotné odpovědnosti pracovníků prodejny. Hmotná odpovědnost byla ponechána jen pro funkce vedoucího prodejny, jeho zástupce a vedoucího skladu, i když se žalovaní tomuto postupu bránili. Tento stav vedl podle názoru žalovaných ke snížení vědomí odpovědnosti ostatních pracovníků při výkonu práce. Dále žalovaní namítali, že skutečný stav pracovníků byl během celého inventurního období nižší než plánovaný stav a že prodejní místnost byla krajně nepřehledná vzhledem ke čtyřem silným nosným sloupům, takže pracovní podmínky v prodejně byly značně ztíženy. Mimo to ztratné u masa z 0,7 % na 0,59 %, u drůbeže z 0,4 % na 0,34 %, u ovoce a zeleniny z 1 % na 0,85 % a u ostatního zboží z O,32 % na O,28 %.

Obvodní soud pro Prahu 10 rozhodl rozsudkem tak, že žalovaného T. N. uznal povinným zaplatit žalující organizaci 7933,72 Kčs, žalovaného J. T. částku 8333,28 Kčs a žalovaného L. K. částku 706,70 Kčs. Co do zbytku uplatněného nároku byla žaloba zamítnuta a žalovaným uloženo, aby podle výše podílů na ně připadajících uhradili žalující organizaci náklady řízení. Soud prvního stupně byl toho názoru, že část zjištěného schodku je třeba přičíst spoluzavinění žalující organizace, a to především po zrušení kolektivní hmotné odpovědnosti, které se v rámci celého podniku projevilo nárůstem schodků. Kromě toho žalobou uplatňovaný schodek je již vypočten s podstatně sníženým ztratným. Dále vzal soud prvního stupně v úvahu, že v uvedeném inventurním období nebyl prakticky ani v jednom měsíci dodržen plánovaný stav pracovníků, což se nepříznivě promítalo zejména v souvislosti s nevhodným stavebním uspořádáním prodejny. Všechny tyto skutečnosti vyjádřil soud prvního stupně poměrem 20 % celkového schodku, jako připadajících k tíži žalující organizace. Na základě velmi dobrého poměru žalovaných k práci snížil soud prvního stupně podle ustanovení § 183 zák. práce náhradu škody na jednu třetinu.

Proti zamítavé části rozsudku podala žalující organizace odvolání. Vytýkala soudu prvního stupně neúplnost řízení a nesprávné posouzení věci po stránce skutkové i právní.

Rozsudkem Městského soudu v Praze byl rozsudek soudu prvního stupně v odvoláním napadené části potvrzen s tím, že v nenapadené části zůstává nedotčen. Na rozdíl od názoru zaujatého soudem prvního stupně spatřoval odvolací soud v omezení hmotné odpovědnosti v prodejně jen na vedoucího prodejny, jeho zástupce a vedoucího skladu jednu z objektivních příčin, která bez zavinění organizace vedla k ochabnutí zájmů pracovníků o výsledky hospodaření v prodejně. Podle názoru odvolacího soudu šlo o změnu původně dohodnutých pracovních podmínek, přičemž ještě postupně docházelo ke snižování ztratného. Pokud pak se týká snížení požadované náhrady škody podle ustanovení § 1283 zák. práce, ztotožnil se odvolací soud se soudem prvního stupně jak co do důvodů, tak i co do rozsahu snížení.

Nejvyšší soud ČSR rozhodl o stížnosti pro porušení zákona, kterou podal generální prokurátor ČSR, tak, že uvedenými rozsudky soudů obou stupňů byl porušen zákon.

Z odůvodnění:

Ustanovení § 157 odst. 2 o. s. ř. ukládá soudu, aby v odůvodnění rozsudku mimo jiné stručně a jasně vyložil, které skutečnosti má prokázány a které nikoliv, o které důkazy opřel svá skutková zjištění a jakými úvahami se při hodnocení důkazů řídil, proč neprovedl i další důkazy a jak posoudil zjištěný skutkový stav podle příslušných ustanovení, jichž použil. Podle ustanovení § 6 o. s. ř. má soud v řízení postupovat v součinnosti se všemu, kteří se účastní řízení tak, aby byl co nejúčelněji zjištěn skutečný stav věci a aby ochrana práv byla rychlá a účinná. Dále je povinností soudu dbát o to, aby skutečný stav věci byl zjištěn co nejúplněji. Za tím účelem soud rozhoduje, které z navrhovaných důkazů třeba provést, a provede i jiné důkazy, než jsou navrhovány (§ 120 odst. 1 o. s. ř.).

Těmito základními ustanoveními občanského soudního řádu se však soudy obou stupňů v daném případě neřídily. Jak soud prvního stupně, tak i odvolací soud omezily odpovědnost žalovaných za vzniklý schodek na čtyři pětiny škody vyčíslené inventurou, a to zejména z důvodu omezení okruhu hmotně odpovědných pracovníků v prodejně, jakož i s ohledem na postupné snižování ztratného v průběhu uvedeného inventurního období. Z odůvodnění rozsudků soudů obou stupňů však není jasno, jaký vliv na vznik vyčísleného schodku měly jednotlivé shora uvedené příčiny, popřípadě i další

Podle ustanovení § 176 odst. 1 zák. práce, převzal-li na základě dohody o hmotné odpovědnosti pracovník odpovědnost za svěřené hotovosti, ceniny, zboží, zásoby materiálu nebo jiní hodnoty, které je povinen vyúčtovat, odpovídá za vzniklý schodek. V dohodách může být s pracovníky současně ujednáno, že budou-li pracovat na pracovišti s více pracovníky, kteří uzavřeli dohodu o hmotné odpovědnosti, odpovídají s nimi za schodek společně. V projednávané věci byli z celého kolektivu pracovníků působících v prodejně zavázáni dohodou o hmotné odpovědnosti jen žalovaní. Přitom zůstalo skutkově neobjasněno, jakým způsobem zanikla dohoda o hmotné odpovědnosti uzavřená dříve s ostatními pracovníky prodejny. Termín „zrušení dohody o hmotné odpovědnosti“, kterého použily soudy obou stupňů, zákoník práce nezná.

Podle ustanovení § 176 odst. 3 zák. práce se pracovník zprostí odpovědnosti zcela, popřípadě zčásti, jestliže prokáže, že schodek vznikl zcela nebo zčásti bez jeho zavinění. Tak je tomu i tehdy, prokáže-li, že schodek vznikl tím, že mu organizace nevytvořila přiměřené podmínky. Zproštění odpovědnosti za schodek u pracovníka je pak důsledkem porušení povinnosti, kterou organizaci ukládá ustanovení § 170 odst. 1 zák. práce; podle citovaného zákonného ustanovení má organizace zajišťovat svým pracovníkům takové pracovní podmínky, aby mohli řádně plnit své pracovní úkoly bez ohrožení majetku. Zjistí-li organizace závady, je povinna učinit opatření k jejich odstranění. Nesplnění povinnosti zabezpečit příznivé pracovní podmínky musí být ovšem příčinou vzniku schodku.

Omezení hmotné odpovědnosti jenom na některé pracovníky prodejny, např. na vedoucího, jeho zástupce, popřípadě i na některého dalšího pracovníka, nelze ovšem samo o sobě bez přihlédnutí ke konkrétním podmínkám prodejny považovat za nevytvoření pracovních podmínek ve smyslu ustanovení § 170 odst. 1 zák. práce, a to už z toho důvodu, že podle ustanovení § 176 odst. 4 zák. práce mohou ústřední orgány v dohodě s ústředními výroby odborových svazů stanovit jen některé funkce, pro jejichž výkon je nezbytné uzavření písemné dohody o hmotné odpovědnosti.

Jinak bylo třeba věc posuzovat za platnosti výnosů ministerstva vnitřního obchodu uveřejněných pod č. 62/1958 a č. 21/1959 Věstníku ministerstva vnitřního obchodu, v nichž byly závazně vypočteny funkce, s nimiž byla spojena povinnost uzavřít smlouvu o hmotné odpovědnosti. Tehdy bylo považováno neuzavření této smlouvy za spoluvinu organizace vůči hmotně odpovědným pracovníkům a jejich podíly vyjadřovaly výši této spoluviny. Tak byla tato otázka řešena i ve směrnici pléna

bývalého Nejvyššího soudu k zajištění jednotného výkladu dříve platného zákona č. 71/1958 Sb., jež byla uveřejněna pod č. 64/1961 Sbírky rozhodnutí čs. soudů.

Za současné právní úpravy ohledně pracovníků, s nimiž je nutno uzavřít smlouvu o hmotné odpovědnosti, nelze již vždy usuzovat na spoluzavinění organizace, není-li smlouva o hmotné odpovědnosti uzavřena se všemi pracovníky..

Původní výnosy ministerstva vnitřního obchodu, kterými byl závazně určen okruh funkcí, s nimiž je spojena povinnost uzavřít dohodu o hmotné odpovědnosti (výnos uveřejněný pod č. 62/1958 Věstníku ministerstva vnitřního obchodu, jímž byly určeny tyto funkce pro maloobchodní podniky, a výnos uveřejněný pod č. 21/1959 Věstníku ministerstva vnitřního obchodu, kterým byly tyto funkce určeny pro podniky velkoobchodní), byly totiž zrušeny výnosem ministerstva vnitřního obchodu uveřejněným pod č. 32/1963 Věstníku ministerstva vnitřního obchodu, jímž byl zároveň okruh těchto funkcí nově upraven. Posléze zmíněný výnos byl rovněž zrušen výnosem ministerstva vnitřního obchodu uveřejněným pod č. 35/1965 Věstníku ministerstva vnitřního obchodu o odměňování v organizacích státního obchodu; v příloze č. 7 tohoto výnosu je opět stanoven výčet funkcí, s nimiž je spojena povinnost převzít hmotnou odpovědnost za svěřené hodnoty. Další úpravu přinesl výnos ministerstva vnitřního obchodu č. 3/1967 o odměňování obchodně provozních pracovníků v organizacích státního obchodu, uveřejněný ve Zpravodaji ministerstva vnitřního obchodu v částce 13-14/1967; seznam funkcí, pro jejichž výkon je nezbytné uzavření písemné dohody o hmotné odpovědnosti, obsahuje příloha č. 5. Ustanovení obou citovaných výnosů, týkajících se funkcí, s nimiž je spojena povinnost převzít odpovědnost za svěřené hodnoty, byla také zrušena výnosem ministerstva vnitřního obchodu č. 5/1958, uveřejněným ve Zpravodaji ministerstva vnitřního obchodu č. 6/1968, který nabyl účinnosti 1. 8. 1968.

V důsledku této změny není nadále možno při posuzování uvedené otázky usuzovat vždy na spoluzavinění organizace, není-li smlouva o hmotné odpovědnosti uzavřena se všemu pracovníky např. v prodejně.

Za nynější právní úpravy může ředitel organizace státního obchodu – pokud si to nevyhradí generální ředitelství – vymezit okruh funkcí, pro jejichž výkon je nezbytné uzavření písemné dohody o odpovědnosti za schodek na svěřených hodnotách, které je pracovník povinen vyúčtovat (§ 5 směrnice ministerstva obchodu ČSR č. 6/1971 uveřejněné ve Věstníku ministerstva vnitřního obchodu ČSR /oznámení o jejím vydání viz v částce 27/1971 Sb./, jež nebyla účinnosti 1. 5. 1971).

Pak ovšem nemůže jít o objektivní příčinu na straně organizace, jak se domníval soud druhého stupně, i kdyby bylo prokázáno, že neuzavření dohody o hmotné odpovědnosti se všemi pracovníky prodejny vznik schodku ovlivnilo. Jestliže je řediteli obchodní organizace, popřípadě generálnímu ředitelství, ponecháno právo vymezit, s kým z okruhu všech pracovníků bude dohoda o hmotné odpovědnosti uzavřena, pak by ovšem tento výběr funkcí měl být v souladu se zásadami, na kterých je vybudována úprava odpovědnosti jak pracovníků, tak organizací, zejména tedy s přihlédnutím k článku IV. zák. práce a k ustanovení § 170 zák. práce.

Hlavní smyslem společné hmotné odpovědnosti je totiž zajištění zvýšené ochrany majetku v socialistickém vlastnictví, zvýšení odpovědnosti pracovníků a tím i posílení jejich zájmu na výsledcích hospodaření. Jde tedy nyní o to, že mají-li jen někteří pracovníci nést sami riziko hmotné odpovědnosti za škodu, ač k hodnotám jim svěřeným mají přístup i jiní pracovníci, měl by ředitel organizace (nebo její generální ředitelství) při stanovení funkcí, se kterými je spojena povinnost uzavřít dohodu o hmotné odpovědnosti (§ 5 odst. 1 směrnice ministerstva obchodu ČSR č. 6/1971 uveřejněné ve Věstníku ministerstva obchodu ČSR), přihlížet ke konkrétním podmínkám, které jsou v prodejně, v provozovně či na jiném pracovišti (u prodejen obchodních organizací např. velikost prodejny, její umístění, uspořádání a technické vybavení, forma prodeje a návštěvnost prodejny,

popřípadě další specifická povaha pracoviště).

Částečné nebo úplné zproštění se odpovědnosti hmotně odpovědných pracovníků pro nevytvoření pracovních podmínek zaviněním organizace podle ustanovení § 176 odst. 3 zák. práce ve spojení s ustanovením § 170 odst. 1 zák. práce pak může přicházet v úvahu jen tehdy, když výsledky provedeného dokazování poskytují dostatečnou oporu pro závěr, že organizace okruh funkcí spojených s povinností uzavřít dohodu o hmotné odpovědnosti pro konkrétní provozovnu nevymezila dostatečně odpovědným způsobem, a tedy nepřihlédla k okolnostem shora uvedeným.

V této věci nebylo v řízení před soudy obou stupňů zatím bezpečně zjištěno, že by příčinou, popřípadě jednou z příčin vzniku schodku byla právě ta skutečnost, že smlouva o hmotné odpovědnosti nebyla uzavřena se všemi pracovníky, kteří měli k hodnotám přístup. Soudy obou stupňů opírají své závěry v tom směru jmenovitě o výpověď svědka J. K.; ten ovšem takovou možnost jen připustil. Vypovídal totiž z hlediska zkušeností v jiné prodejně, jejímž byl vedoucím; o prodejně, v níž vznikl tento schodek, uvedl jen to, že jde o místnost velmi nepřehlednou, protože uprostřed je několik nosných sloupů. Úvahy o poklesu zájmu pracovníků na hospodaření této prodejny nejsou podloženy žádnými konkrétními zjištěními.

Soudy obou stupňů si také blíže neobjasnily, jaké provozní příčiny vedly žalující organizaci k zmíněným opatřením (tj. k omezení dohody o kolektivní hmotné odpovědnosti jen na některé pracovníky) v této konkrétní prodejně a jak se tato opatření promítala do způsobu i výše odměňování žalovaných a ostatních pracovníků prodejny.

Bez vlivu na výsledek řízení nemůže být ani vyřešení otázky, jakým způsobem došlo k zániku původní dohody o společné hmotné odpovědnosti všech pracovníků (§ 177 zák. práce), kteří měli hmotnou odpovědnost za svěřené hodnoty. Pro jednoznačný závěr v tomto směru také není v dosavadním řízení u soudů obou stupňů dostatečný podklad.

Soudy obou stupňů snížily náhradu škody jen na jednu třetinu vyčíslené částky, která zbyla po odečtení jedné pětiny původní výše schodku, ohledně níž se žalovaným podle názoru soudů obou stupňů podařilo zprostit se odpovědnosti za vzniklý schodek. Snížení bylo provedeno s poukazem na dobrý poměr žalovaných k práci, pečlivé a svědomité přejímání zboží a vedení účetních dokladů.

Hlediska pro snížení náhrady škody, na které nutno brát zřetel, obsahuje ustanovení § 183 odst. 2 zák. práce. Podle citovaného zákonného ustanovení se přihlíží zejména k pracovníkovu poměru k práci a k socialistickému vlastnictví, ke společenskému významu škody, k tomu, jak k ní došlo a k osobním a hospodářským poměrům pracovníka. Všechna tato hlediska je nutno sledovat vcelku a v jejich souvislosti používat jich s cílem, aby rozhodování působilo výchovně.

V této věci však soudy obou stupňů opomněly zabývat se otázkou společenského významu škody a otázkou, jak k ní došlo, a konečně si ani nezjistily osobní a hospodářské poměry žalovaných. Ani soud prvního stupně, ani odvolací soud tedy neměly dostatek podkladů pro posouzení míry snížení náhrady škody u žádného ze žalovaných.

Z toho, co bylo uvedeno, vyplývá, že rozsudky soudů obou stupňů byl porušen zákon v ustanoveních § 6, § 120 odst. 1, § 153 odst. 1 a § 157 odst. 2 o. s. ř. v souvislosti s ustanoveními § 176 odst. 3 a 4 a § 183 odst. 2 zák. práce.